

บทที่ 5

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยทำให้ประเทศไทยเริ่มก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยมีสัดส่วนจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 10.4 ของประชากรรวมหรือจำนวน 6.5 ล้านคน (ชูดินาญ วงศ์สุบรรณ กานดา ชูเชิด มนนิภา สังข์ศักดิ์, 2551) ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุจำนวน 8 ล้าน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ขณะเดียวกัน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่ถึง 60 กลุ่ม มีจำนวนประชากรกว่า 12 ล้านคน (ปี 2547) กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ มีทั้งที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยมานานกว่าร้อยปีและเพิ่งอพยพเข้ามา มีทั้งที่มีและไม่มีสิทธิความเป็นพลเมือง หลายกลุ่มมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม มีการแต่งงานกับคนไทย และกลายเป็นไทยจนแทบไม่สามารถแยกได้ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผิน กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการอพยพมานาน และได้สัญชาติไทย เช่น ไทยลื้อ จำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจึงมีสัดส่วนใกล้เคียงกับคนไทย¹ ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง จำนวนมากยังไม่ได้สถานะความเป็นพลเมือง ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ ได้ สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จึงมีเพียงร้อยละ 4-7² ของประชากรรวมในพื้นที่ อย่างไรก็ตามคนกลุ่มนี้ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกับคนไทย ดังนั้นแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุก็จะมีมากขึ้นตาม

¹ จากการสำรวจของทีมวิจัย พบว่าในพื้นที่ศึกษาตำบลเชียงบาน อ. เชียงคำ จ. พะเยา มีประชากรสูงอายุที่มี 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 11.78 ของประชากรรวมทั้งตำบล

² จากการศึกษาของทีมวิจัย พบว่าม้งใน 4 กลุ่มบ้าน ได้แก่ บ้านปางค่าเหนือ (160 ครัวเรือน) บ้านน้ำคะ (40 ครัวเรือน) บ้านสิบสองพัฒนาเก่า (215 ครัวเรือน) และสิบสองพัฒนาใหม่ (25 ครัวเรือน) มีประชากรสูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 7 ส่วนกลุ่มลาหู่ ในพื้นที่ 4 กลุ่มบ้าน ในตำบลแม่नावาง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย บ้านห้วยหลวงพัฒนา (130 ครัวเรือน) บ้านห้วยจันสี (70 ครัวเรือน) บ้านป่ากล้วย (50 ครัวเรือน) และบ้านป่ากู่ (46 ครัวเรือน) มีประชากรสูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 4 (ใน 3 กลุ่มบ้านหลังมีประชากรที่ได้สัญชาติไทยค่อนข้างน้อย)

ลำดับ ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังคงมีภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของตนเองซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกัน

การเตรียมการรับมือและเผชิญกับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย มีทิศทางคล้ายคลึงกับประเทศต่างๆ ในโลก นั่นคือ การมองในเชิงเศรษฐกิจมหภาค เป็นการมองถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในมิติทางเศรษฐกิจ เช่น การลดลงของผลผลิตมวลรวมของประเทศ การลดลงของแรงงานในตลาดแรงงาน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้จ่าย ระดับการออมของประเทศที่ลดลง การลดลงของการลงทุนบำนาญ บำนาญ ปัญหาการจ่ายภาครัฐเรื่องสุขภาพที่เพิ่มขึ้น ฯลฯ (ปีทมา เรือวิศิษฏ์สกุล, 2551) ในส่วนของสังคม มักมองถึงปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถของผู้สูงอายุในแง่ลบ เช่น การตาย การสูญเสียบทบาท การขาดการสนับสนุนทางสังคม การมองเห็นแต่ปัญหา เป็นการมองสถานะการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุในแง่ลบซึ่งจะมีผลต่อการมองตนเองของผู้สูงอายุด้วย ดังนั้นสังคมจึงควรหันมามองผู้สูงอายุในปัจจัยที่เหมือนกัน แต่เปลี่ยนเป็นมองเชิงบวกมากขึ้น โดยมองไปที่ผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จ มีสุขภาพดี และเป็นผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรง (Lucinda L. Bryant et al, 2001)

การใช้มุมมองเชิงเศรษฐกิจมหภาคและการนิยามสถานการณ์เชิงลบเป็นกรอบอ้างอิง (frame of reference) ในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงวัยนั้น อาจไม่เหมาะสมกับบางพื้นที่และบางอนุวัฒนธรรม (sub culture) ที่ให้คุณค่าความหมายกับความสูงวัยแตกต่างไปจากวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมราชการ (official culture) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่กระจายตัวอยู่ในถิ่นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มิได้มองว่าความสูงวัยเป็นปัญหาสังคม หรือมองว่าการเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่ชรา เป็นภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัว แต่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้คุณค่าแก่ผู้สูงวัยว่าเป็นขวัญ กำลังใจของครอบครัว การดูแลคนเฒ่าคนแก่ จึงเป็นภารกิจที่แต่ละครอบครัวจักต้องกระทำอย่างเต็มกำลังความสามารถ

ดังนั้นการจัดการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ในแต่ละพื้นที่ ที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนในการเรียนรู้พร้อมกับการศึกษาให้เข้าถึงแก่นของภูมิปัญญาดั้งเดิม การรักษาคุณค่า ความรู้ที่อยู่ในตัวผู้สูงอายุ การบูรณาการความรู้ข้ามวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความรู้ชุดใหม่ เพื่อทำความเข้าใจกับการจัดการในแต่ละพื้นที่ และสามารถรับมือกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

จากการเข้าไปถอดรหัสภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ลahu ม้งและไทยลื้อ เพื่อให้คำอธิบายด้วยภาษาสมัยใหม่ ด้วยวิธีการแบบองค์รวม โดยใช้วิธีการสร้างความรู้ตามแนวทางทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) เพื่อหาคำอธิบายที่ลึกกลงไปกว่าพื้นผิวธรรมดา (Deep meaning) เพื่อค้นหาความหมายในระดับลึกที่ซ่อนเร้น (ดังปรากฏใน

บทที่ 2, 3 และ 4) ผลการถอดรหัส พบว่า ทั้ง 3 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผลมาจากระบบโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นระบบศาสนาและความเชื่อ (การเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด การนับถือเทวดาบ้าน เทวดาเมือง ของไทยลื้อ) ระบบเครือญาติ (การนับถือศิบรรพบุรุษของม้ง และลาหู่) และระบบโครงสร้างการปกครองแบบดั้งเดิม (ม้งและลาหู่) สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หน้าที่ และพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ โครงสร้างนี้ได้ถูกถ่ายทอด ตอกย้ำ และผลิตซ้ำ ผ่านพิธีกรรมวาทกรรมคำสั่งสอน รวมทั้งมีกระบวนการกำกับและควบคุมทางสังคม (Social control) อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจสำหรับผู้สูงอายุในที่สุด

ภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุปรากฏให้เห็นทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ในระดับครอบครัว ผู้สูงอายุได้รับการปฏิบัติที่ดีจากสมาชิกในครอบครัว โดยสมาชิกจะถูกปลูกฝัง (Socialization) ธรรมเนียมปฏิบัติในการดูแลพ่อแม่ และถือว่าลูกชาย (ม้ง ลาหู่) ลูกสาว (ไทยลื้อ) คนสุดท้ายต้องรับหน้าที่ในการดูแลพ่อแม่เมื่อยามแก่เฒ่า ในระดับชุมชน ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทั้งในฐานะที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และในฐานะผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งผู้สูงอายุจะได้รับเกียรติให้นั่งอยู่แถวหน้า ในวงรับประทานอาหาร จะมีการแยกสำรับสำหรับผู้สูงอายุ และต้องเป็นผู้ที่ได้รับประทานก่อนกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งมีบทบาทในระบบการปกครองแบบดั้งเดิม กรณีที่ผู้สูงอายุไม่มีลูกหลานคอยดูแล ระบบเครือญาติ จะเข้ามาทำหน้าที่ในการดูแลแทน หรือถ้าไม่มีญาติพี่น้อง ชาวบ้านในชุมชนจะผลัดกันมาดูแล และให้ความช่วยเหลือยามเจ็บป่วย

แต่การพัฒนาประเทศในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา รัฐได้มุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ มุ่งพัฒนาประเทศจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งได้ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการพึ่งพาตนเองไปสู่การผลิตเพื่อความต้องการของตลาด การพยายามเพิ่มผลผลิต การขยายพื้นที่ การใช้ปุ๋ยเคมี และการใช้ยาฆ่าแมลง รวมทั้งถูกกระตุ้นจากวัฒนธรรมบริโภคให้บริโภคสินค้าต่างๆ ที่เกินความจำเป็น ค่านิยมของสังคมเมือง ได้หลั่งไหลเข้าสู่สังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งการที่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้เปิดตัวเองออกไปสู่วัฒนธรรมดังกล่าวผ่านการศึกษา การย้ายถิ่น และการเข้ามาของวัฒนธรรมบริโภคที่แผ่อิทธิพลมาถึงท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์โดยผ่านสื่อและรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะผ่านโทรทัศน์ระบบจานดาวเทียม ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะเห็นวัยรุ่นชายม้ง ลาหู่ใส่กางเกงขาเดป ใส่รองเท้าหัวแหลม และใส่ต่างหู ฟังเพลงป๊อป เช่นเดียวกับวัยรุ่นในเมือง

การพัฒนาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของฐานรากทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ การปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมกระแสหลัก ที่ผ่านเข้าสู่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษาของรัฐ ที่ในมิติหนึ่งก็คือความพยายามกระจายโอกาสในการศึกษาอย่างทั่วถึง

นำไปสู่การสร้างโรงเรียนระดับประถมศึกษาในหมู่บ้าน โรงเรียนกลายเป็นแหล่งเผยแพร่
หล่อหลอมวัฒนธรรมกระแสหลักแทนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถ่ายทอดโดยครอบครัวและชุมชน
สิ่งเหล่านี้ได้ค่อยๆ ส่งผลต่อระบบวิถีคิดและวิถีปฏิบัติ ของกลุ่มชาติพันธุ์ อันรวมทั้งการปฏิบัติและ
การให้คุณค่ากับผู้สูงวัยด้วย

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์

การค้นหาแนวทางหรือมาตรการที่จะทำให้ภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ
กลุ่มชาติพันธุ์ มีความมั่นคง สามารถรับใช้สังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ
สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องวิเคราะห์สถานการณ์ที่ทำให้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติ
พันธุ์เหล่านี้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงก่อน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าทั้ง 3 กลุ่มตกอยู่ในภาวะ “เสี่ยง” คล้ายกัน
แต่ในอัตราที่มากน้อยแตกต่างกัน ดังนี้

ปัจจัยด้านการศึกษา การขยายโอกาสทางการศึกษา การเรียนรู้รวมทั้งความก้าวหน้า
ทางเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การกระจายการศึกษามีความครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายและ
ทุกพื้นที่ ส่งผลต่ออัตราการได้รับการศึกษาของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ที่เพิ่มสูงขึ้นด้วย (สำนัก
ยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาทางสังคม, 2552 : 32) การกระจายโอกาสทางการศึกษาออกไป
อย่างทั่วถึงในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากจะทำให้ประชาชนมีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
มีโอกาในการทำงานเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตแล้ว การศึกษายังเป็นเครื่องมือในการสร้าง
โอกาส ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้ (Social mobility) การส่งลูกหลานให้
เรียนสูงๆ จึงเป็นทางเลือกที่มั่ง หนา และไทยลื้อ³ ใช้เป็นเส้นทางในการเลื่อนชั้นทางสังคม และ
สร้างความมั่นคงให้กับตนเองในอนาคต ดังนั้นเมื่อจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนในหมู่บ้าน
แล้ว (กลุ่มที่มีฐานะดีนิยมส่งลูกไปเรียนในเมืองตั้งแต่ชั้นอนุบาล เพราะคิดว่าโรงเรียนในเมืองมี
ความพร้อมมากกว่าในหมู่บ้าน และต้องการให้ลูกเก่งภาษาไทย) ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยนิยมส่ง

³ สำหรับกลุ่มไทยลื้อมีสถานภาพที่แตกต่างกับกลุ่มลาหู่และม้ง เนื่องจากมีสถานะความเป็นพลเมืองไทย สภาพ
ความเป็นอยู่เหมือนกับคนไทยทุกประการ สามารถเข้าถึงการศึกษาในระดับสูง การทำงานในภาคส่วนต่างๆ
แม้กระทั่งภาคการเมือง ชาวไทยลื้อก็เข้าไปมีบทบาทอยู่ในศูนย์กลางการปกครองของประเทศจำนวนมาก

ลูกหลานไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา⁴ในเมือง เมื่อจบการศึกษาแล้ว ส่วนใหญ่ มักจะหางานทำในเมือง เพราะในหมู่บ้านไม่มีงานรองรับ

ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์ของชาติ สร้างความเป็นเอกภาพทางวัฒนธรรม (Unity) (แต่ทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรมถ้าจัดการไม่ดี หรือขาดความเข้าใจเรื่องความหลากหลาย) เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้เรียนรู้และซึมซับ วัฒนธรรมกระแสหลัก และเกิดสำนึกความเป็นไทย (Thainess) เนื้อหาของหลักสูตรที่ใช้สอนจึง เป็นเนื้อหาที่เหมือนกันทั่วประเทศ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวความรู้จากส่วนกลาง มีแต่เป็นส่วนน้อย ที่เป็นเรื่องราว และตัวตนของท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาทางการเป็นระบบการศึกษาที่ ย้ายฐานจากครอบครัวและชุมชน ไปอยู่ที่โรงเรียน เป็นระบบการศึกษาที่เน้นความรู้จากภายนอก (Explicit knowledge) ความรู้จากหนังสือหรือตำรา เป็นความรู้ที่ขาดความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ส่งเสริมความรู้ของท้องถิ่น ทำให้เด็กขาดโอกาสในการซึมซับและเรียนรู้ เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในเรื่องระบบความเชื่อ เครือญาติ และระบบ อาวุโส อีกทั้งการสอนด้วย ภาษาไทยแต่เพียงภาษาเดียว เหมือนกันทั่วประเทศ ในขณะที่เด็กใน กลุ่มชาติพันธุ์ ที่ใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารในชีวิตประจำวันจะประสบปัญหาในการเรียนเป็น อย่างมาก ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่ามาตรฐานมาก (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2553: 22) การศึกษาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ช่องว่างของระบบคิดระหว่าง ผู้อาวุโสกับคนรุ่นใหม่ มีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ระบบโรงเรียน และสื่อกระแส หลักยังทำให้เด็กขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งได้ทอนสำนึกคุณค่าที่มีอยู่ใน กลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนการสลายภูมิคุ้มกันในกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ เปิดทางให้ระบบบริโภคนิยมซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกเข้าครอบงำ

ในสังคมลาหู่ ม้ง และไทยลื้อ การศึกษาจึงเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เปรียบเสมือนเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งการศึกษาช่วยสร้างความมั่นคงในชีวิต อีกด้านหนึ่ง การศึกษาก็ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ละทิ้งรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง

ปัจจัยด้านการย้ายถิ่น การประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 (ราชกิจจานุเบกษา, 2507) ที่ห้ามมิให้บุกรุก หรือหาของป่า หรือเข้าไปยึดถือ ครอบครอง ทำประโยชน์ หรืออาศัยอยู่ แฝว่ดาง เผลป่า หรือทำให้เกิดการเสื่อมสภาพของป่า โดยไม่ได้รับ อนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งหมาย ความว่า ม้ง ลาหู่ หรือกลุ่มใดก็ตามที่ทำลายป่าไม้ในพื้นที่

⁴ กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเพิ่ม โอกาสให้เยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ได้เข้าถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษามากขึ้น

ดังกล่าวจะถูกตั้งข้อหาบุกรุกป่าสงวน ความเข้มงวดในกฎหมายฉบับนี้ทำให้ม้ง และลาหู่ ไม่สามารถขยายที่ทำกินเข้าไปในเขตพื้นที่ป่าสงวน หรือทำไร่หมุนเวียนอย่างที่เคยปฏิบัติ และเมื่อต้องแบ่งที่ทำกินให้กับสมาชิกในครอบครัว ทำให้พื้นที่ทำกินมีขนาดเล็กลงไปเรื่อยๆ ประกอบกับต้องทำกินในพื้นที่เดิมติดต่อกันหลายปี ทำให้พื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ต้องใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มขึ้น รายได้น้อยลง ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ทำให้ม้ง ลาหู่ รุ่นที่ 2-3 ต้องออกไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น

ปัจจัยเรื่องที่ทำกิน จึงเป็นสาเหตุสำคัญหนึ่งที่ทำให้ม้ง ลาหู่ สนับสนุนให้ลูกหลานเรียนหนังสือสูงขึ้น เพราะการศึกษาที่สูงขึ้นจะเปิดโอกาสให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถแข่งขันได้ในตลาดแรงงาน ดังนั้นจึงพบว่ากลุ่มม้ง ลาหู่ ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีจำนวนเพิ่มขึ้น สามารถสอบเข้ารับราชการได้ ไปทำงานที่กรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ จำนวนไม่น้อยทำงานเป็นแรงงานรับจ้างอยู่ในภาคบริการ ภาคอุตสาหกรรม อาชีพอิสระ และอื่นๆ นอกจากนั้นกลุ่มไทยลื้อ และม้งยังมี การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน สิงคโปร์ เกาหลี เนื่องจากอุปนิสัยที่ยขยันขันแข็ง มีความอดทน ทำให้เป็นที่ชื่นชอบของนายจ้าง มีการกลับมาชักชวนให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านไปทำงานด้วย การย้ายถิ่นไปทำงานในเมือง และต่างประเทศจึงเป็นปรากฏการณ์ที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นเกิดขึ้นกับทุกกลุ่ม ทั้ง ม้ง ลาหู่ และไทยลื้อ มีทั้งการย้ายถิ่นไปทำงานในตัวเมือง ที่สามารถกลับมาเยี่ยมบ้านได้ทุกเสาร์-อาทิตย์ และการย้ายถิ่นไปทำงานในจังหวัดที่ห่างไกล หรือต่างประเทศ ที่นานๆ จึงจะกลับมาเยี่ยมบ้านสักครั้ง การย้ายถิ่นไปทำงานหมายถึงการห่างเหินจากชนบประเพณี พิธีกรรมแบบเดิม คนรุ่นใหม่จะกลับมาร่วมงานเฉพาะพิธีกรรมที่สำคัญเท่านั้น กรณีที่มีความจำเป็นไม่สามารถมาร่วมพิธีได้ ชุมชนก็มีการปรับตัวเพื่อให้เอื้อกับสถานการณ์ด้วยการใช้วัตถุสิ่งของแทนเมื่อเข้าตัวไม่สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้

การย้ายถิ่นมีผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่เป็นความสัมพันธ์แบบเห็นหน้าค่าตา (Face to face relationship) เคยอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา ทำงานด้วยกัน กินข้าวร่วมสำหรับเดียวกัน เป็นการติดต่อสื่อสารถามสารทุกข์สุขดิบผ่านโทรศัพท์มือถือซึ่งเปรียบเสมือนปัจจัยที่ 5 ที่ทุกคนรอบครัวต้องมีไว้ “คุยกันทุกวัน” เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทุกกลุ่มพูดเหมือนกันหมด การถือติดต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนรูปเป็นการส่งเงินมาให้ใช้ทุกเดือน

อย่างไรก็ตามถึงแม้รุ่นพ่อแม่ที่เคยได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม มีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งระดับหนึ่ง เมื่อออกไปปะทะกับวัฒนธรรมกระแสหลัก ก็ยังพอมีภูมิคุ้มกันที่ไม่น่ากังวลนัก แต่สำหรับรุ่นที่ 3 ที่เรียนจบประถมศึกษาจากหมู่บ้าน ไปต่อระดับมัธยมและอุดมศึกษาในเมือง เป็นกลุ่มที่น่าเป็นห่วง

ปัจจัยด้านการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มลาหู่และกลุ่มม้ง ต่างมีรูปแบบการปกครองตนเองแบบดั้งเดิม มีกลไกการจัดการความขัดแย้ง โดยมีสภาผู้สูงอายุที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกในชุมชน ซึ่งมักเป็นผู้สูงอายุที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องที่ทำกิน ปัญหาครอบครัว ชาวบ้านจะให้สภาผู้สูงอายุเป็นผู้ตัดสิน ซึ่งสามารถตัดสินได้อย่างละมุนละม่อมและได้รับการยอมรับจากคู่อริ ปัญหาต่างๆ มักคลี่คลายและจบลงภายในหมู่บ้าน มีน้อยมากที่ปัญหาจะรุนแรงยืดเยื้อจนไปถึงตำรวจ การที่ผู้สูงอายุมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้ง เป็นส่วนที่ทำให้สังคมกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันอย่างสงบเพราะการตัดสินโดยผู้สูงอายุทำให้คู่อริยอมรับด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้บทบาทดังกล่าวยังทำให้ผู้สูงอายุสามารถติดตามความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านอยู่เสมอ

แต่เมื่อมีการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น มีการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) การกำหนดคุณสมบัติของอบต. การแข่งขันเข้าสู่ตำแหน่ง ทำให้เกิดความแตกแยกในชุมชน ผู้อาวุโสถูกกันออกไปจากระบบการปกครองในบางพื้นที่ อาจมีการประนีประนอมโดยมีการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำที่เป็นทางการกับไม่เป็นทางการ บางพื้นที่ มีความร่วมมือในลักษณะที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน แต่ไม่มีในทางปฏิบัติ ทำให้บทบาทของผู้สูงอายุค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับ

แนวทางในการฟื้นฟูภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุชาติพันธุ์

วันเวลาได้ผ่านเลย เราไม่อาจย้อนกลับไปสู่อดีตกาลได้ก็จริง แต่เรายังสามารถคืนสู่รากเหง้า ปรับปรนวิถีแห่งบรรพบุรุษกระบวนทัศน์ของพวกเขา ให้เป็นรากฐานชีวิตในสังคมสมัยใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องปฏิเสธวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หากแต่ใช้สิ่งเหล่านี้ด้วยสติปัญญาเยี่ยงอย่างบรรพบุรุษ ซึ่งได้สร้างภูมิปัญญาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

(เสรี พงศ์พิศ, 2547: 4)

จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์ข้างต้น จะเห็นว่าการดำเนินนโยบายที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคน

ปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ จึงจะเป็นหนทางในการรักษา และฟื้นฟูภูมิปัญญาเหล่านั้นให้รับใช้สังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางสำหรับกลุ่มคนไทยที่เคยมีภูมิปัญญาในลักษณะเดียวกัน และกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ได้ตามความเหมาะสม

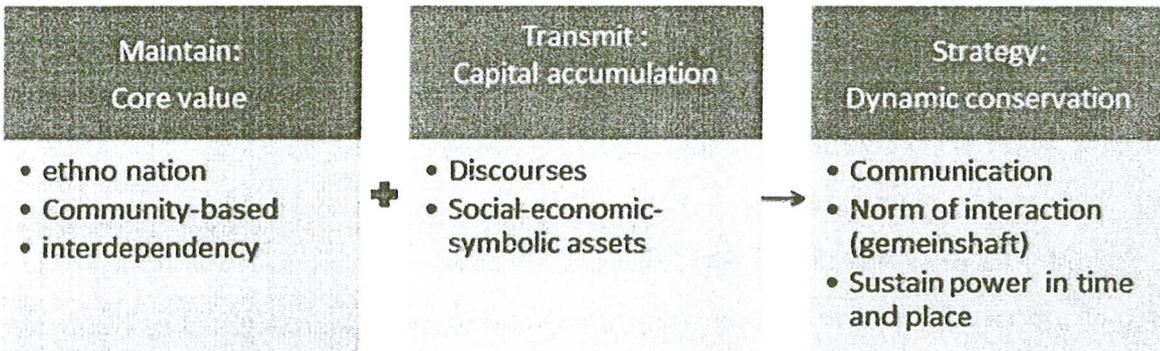
แนวคิดสถาปัตยกรรมสังคม : แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์

รากฐานทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อ่อนแอจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมความเข้มแข็งแก่ฐานรากของสังคม ด้วยการใช้นโยบายโครงสร้างสถาปัตยกรรมทางสังคม (Social architecture) (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาทางสังคม, 2552 : 36-39) เพื่อบูรณาการความรู้เชิงพื้นที่ ในแต่ละชาติพันธุ์ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับคน สังคม พื้นที่ และการจัดการ โดยคำนึงถึงความเป็นพลวัต ซึ่งทีมวิจัยขอเรียกว่า "แนวคิดประชาพลวัตเชิงพื้นที่" (Ethnic Spatial Dynamic) โดยยึดชุมชนเป็นฐาน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคน 3 วัย และเครือข่ายในการจัดการความรู้ ทั้งนี้กระบวนการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้วนทรงคุณค่า และสามารถปรับเปลี่ยนได้ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นรอยเชื่อมต่อในการอธิบายความสัมพันธ์เฉพาะพื้นที่ ระหว่างผู้สูงอายุกับคนในชุมชน และบทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุกับองค์ความรู้ภายในตัวผู้สูงวัยที่ประสานสายใยคนในหมู่บ้าน การศึกษาทั้ง 3 กลุ่มชาติพันธุ์ได้แสดงให้เห็นบางสิ่งที่คงอยู่ บางส่วนที่กำลังเลือนหาย และบางอย่างที่อุบัติขึ้นใหม่ สิ่งเหล่านี้ช่วยสะท้อนให้เห็นพลวัต การบูรณาการภูมิปัญญาระหว่างท้องถิ่นกับบริบททางสังคมในยุคปัจจุบัน

การปรับเปลี่ยนก่อให้เกิดนวัตกรรมทางความรู้ และทำให้ภูมิปัญญามีลักษณะที่เป็นพลวัต การปรับแนวคิดให้เหมาะสมเพื่อที่จะใช้เป็นทางเลือกที่หลากหลายในการพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับการพึ่งพาตนเองของคนแต่ละพื้นที่ โดยการใช้แนวทางการจัดการเชิงรุกใหม่ที่เคลื่อนไปพร้อมกับสถานการณ์ของโลกซึ่งได้เข้าสู่สังคมผู้สูงวัย ยุทธศาสตร์ "Folk SCAN" จึงเป็นทางเลือกที่ใช้หลักการของสถาปัตยกรรมทางสังคม นำมาขับเคลื่อนภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์ไปสู่ความมั่นคงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ยั่งยืน

**Folk SCAN : ยุทธศาสตร์การสร้างกับความมั่นคงด้านสังคมและเศรษฐกิจของ
ผู้สูงอายุชาติพันธุ์**

Folk SCAN ประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ (1) การดำรงไว้ซึ่งค่านิยมหลักของกลุ่ม (Maintain core value) ได้แก่ สำนักชาติพันธุ์ (Ethno nation) ความสัมพันธ์พื้นฐานของชุมชน (Community-based) และความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย (Interdependency) (2) การถ่ายทอดค่านิยม (Transmit capital accumulation) ประกอบด้วยวาทกรรมคำสอน ความรู้ (Discourses) ทูตทางเศรษฐกิจและสังคมในเชิงสัญลักษณ์ (Social-economic symbolic assets) และ (3) กลยุทธ์การอนุรักษ์อย่างมีพลวัต (Strategies for dynamic conservation) ได้แก่ การสื่อสาร (Communication) แบบแผนการปฏิสัมพันธ์ (Norm of interaction) และการคงไว้ซึ่งอำนาจตามกาลและเทศะ (Sustain power in time and space) องค์ประกอบดังกล่าว สามารถอธิบายเพิ่มเติมดังภาพที่ 5.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 5.1 แสดงยุทธศาสตร์ Folk SCAN เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ
สำหรับผู้สูงอายุ

Folk หมายถึง “คน” ซึ่งมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นและความเป็นชาติพันธุ์ “คน” ซึ่งเป็นส่วนผสมของเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ พันธุกรรม สิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นวิถีชีวิต ปรากฏให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ และภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์

S หมายถึง Space “พื้นที่ความว่าง” ที่รองรับระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่สร้างอยู่บนแก่นความรู้เดิมของแต่ละชาติพันธุ์

C หมายถึง Community based เป็นกระบวนการจัดการความรู้โดยยึดชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ ฐานของการเชื่อมต่อเพื่อการบูรณาการต่อยอด คัดสรรสิ่งที่มีอยู่เดิม แล้วนำมาปรับใช้ร่วมกับความรู้ใหม่ในกระแสปัจจุบัน

A หมายถึง Actor “ผู้มีส่วนร่วม” ในการปฏิบัติการทั้ง 3 วัย ประกอบด้วย กลุ่มเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

N หมายถึง Network เครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งภาครัฐ เอกชน และคนในชุมชน ซึ่งเข้ามาร่วมจัดการความรู้ร่วมกัน

การย้อนกลับไปค้นหาภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์ ช่วยทำให้เห็นความหมาย คุณค่า และพื้นที่ของความหลากหลาย องค์ความรู้และคุณค่าที่อยู่ในตัวผู้สูงวัย ได้ช่วยถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาสืบทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป วาทกรรมคำสั่งสอน และแบบอย่างของการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดวงจรการเอื้อเฟื้อ ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงภายในชุมชน ทว่าความเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาและความมั่นคงของแต่ละชาติพันธุ์ กลับกลายเป็นระบบการศึกษา ระบบการปกครอง สื่อมวลชนกระแสหลัก และระบบทุนนิยมในปัจจุบันที่แยก เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ ออกจากฐานความรู้ชุดเดิมของชุมชน ระบบคิดที่แยกเมืองออกจากชนบท สร้างพิมพ์นิยมเป็นแบบเดียวกันทั้งเมืองกำลังทำให้ฐานคิดของคนนอกเมืองสั้นคลอน

แนวทางในการสร้างความมั่นคงด้านสังคม เศรษฐกิจของผู้สูงอายุชาติพันธุ์ : ข้อเสนอเชิงนโยบาย

มาตรการที่สำคัญที่จะช่วยสนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือ การเร่งประสานความรู้ของผู้สูงอายุเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์กับสังคมภายนอก ซึ่งต้องอาศัยหลายแนวทางในการดำเนินการ ได้แก่

แนวทางจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม (Multi cultural education)

ดังได้กล่าวมาข้างต้นว่า ระบบการศึกษาที่เข้าไปในชุมชนได้นำความรู้จากส่วนกลางที่ห่างไกลจากวิถีชีวิตชนเผ่า เข้าไปเผยแพร่ทำให้เด็กรุ่นใหม่ห่างไกลจากเรื่องราวของท้องถิ่น ไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิม (Local wisdom) ลดทอนสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ ดังนั้นการที่จะดำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์จึงควรปรับเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ เด็กนักเรียนควรได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของท้องถิ่นของตนเองอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ความเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ ภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญา ค่านิยมของกลุ่ม และเศรษฐกิจชุมชน โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนในท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาได้ตามความเหมาะสม การเรียนรู้แบบนี้ จะทำให้เด็กมีภูมิคุ้มกันก่อนที่จะก้าวออกจากชุมชนเพื่อไปเรียนต่อหรือทำงานในต่างถิ่น

นอกจากนั้นการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเองทำให้มีตัวตนและมีศักดิ์ศรี เพราะแต่ละสังคมต่างมีราก มีดอก มีใบ มีผลของตัวเอง รากของสังคมก็คือ วัฒนธรรม การศึกษาแบบตัดรากผล หรือ ดอก จะทำให้เด็กไม่รู้จักตัวเอง (ประเวศ วะสี, 2536) ขาดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งจะทำให้รากฐานของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นอ่อนแอในที่สุด

การศึกษาภูมิปัญญาและ เรื่องราวของท้องถิ่น ไม่ได้จำกัดเฉพาะการศึกษาในห้องเรียนเท่านั้น เพราะวัตถุดิบในการเรียนรู้อยู่ในชุมชน อยู่ในวิถีคิด วิถีปฏิบัติ ที่ส่งผ่านทางพิธีกรรมของชุมชน การนำเด็กนักเรียนไปร่วมพิธีกรรม อธิบายและแสดงให้เห็นความสำคัญ บทบาท และหน้าที่ของพิธีกรรม ที่สะท้อนปรัชญาในการดำเนินชีวิต รวมทั้งนำเด็กออกไปสัมผัสกับภูมิปัญญาในการทำการเกษตร ในไร่ นา ภูมิปัญญาในการทำมาหากิน และภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ ที่ยังปรากฏให้เห็นในชุมชน จะทำให้ผู้เยาว์เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

แนวทางการปกครองแบบบูรณาการ (Integrative administration)

การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น ควรคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีระบบ/ภูมิปัญญาการปกครองแบบดั้งเดิมของคนที่สามารถปฏิบัติกรได้อย่างสอดคล้องกับวิถีทางวัฒนธรรม ที่เป็นทั้งกลไกการจัดการความขัดแย้ง การอบรมสั่งสอนค่านิยมหลักของชุมชน และการสืบทอดประเพณี พิธีกรรมของชุมชน เป็นภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่าง ดังนั้นจึงไม่สามารถทดแทนด้วยระบบการปกครองจากส่วนกลาง ที่ใช้วิถีคิดแบบแยกส่วนใช้เกณฑ์ในการคัดสรรที่ไปทำลายวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นรัฐจึงควรยืดหยุ่นเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนในการกำหนดรูปแบบการปกครองที่สอดคล้องกับภูมิวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือส่งเสริมให้ดำเนิน ไปควบคู่กัน จะเป็นการสืบทอดให้ภูมิปัญญาดังกล่าวไว้ยังคงได้ทำหน้าที่และมีคุณค่าต่อกลุ่มต่อไป

การส่งกลับภูมิปัญญาที่มีคุณค่าสู่กลุ่มชาติพันธุ์ (Transmit local wisdom to community)

ระบบการศึกษาที่ขาดราก และระบบการปกครองที่ยึดศูนย์กลางที่ผ่านมา ทำให้ที่ผ่านมาชุมชนมักมองข้าม “ทุน” หรือ “ของดี” ที่มีอยู่ในชุมชน มองเห็นแต่ปัญหาและความขาดแคลน และมีแต่ความต้องการ ดังนั้นข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ที่ผ่านการวิเคราะห์และมองอย่างเป็นองค์รวม นอกจากจะเผยแพร่ในแวดวงวิชาการแล้ว ควรคืนความรู้สู่ชุมชน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาทิ นำเสนอเพื่อไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาการเรียน หรือหารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อถ่ายทอดกลับไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ ในประเด็นที่คนในกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ตระหนักถึงนัยยะที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ

ซึ่งอาจใช้รูปแบบของสื่อมัลติมีเดียที่ทันสมัย น่าสนใจ และสื่อสารด้วยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่ไหลไปตามกระแสวัฒนธรรมจากภายนอก เพราะนอกจากจะทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เห็นคุณค่าในภูมิปัญญาแล้ว ยังทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองยังมีคุณค่าและศักดิ์ศรี และมีความภาคภูมิใจในการสืบทอดต่อไป

แนวทางการใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อธำรง และสืบสานวัฒนธรรมชาติพันธุ์

ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจจุบันเป็นยุคสมัยของเทคโนโลยีการสื่อสาร การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้เพื่อธำรงและสืบสานวัฒนธรรมชาติพันธุ์ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจและสอดคล้องกับวิถีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และจากการศึกษาก็พบว่าการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีการใช้อย่างแพร่หลายและกว้างขวางแล้ว ซึ่งแนวทางนี้สามารถช่วยแก้ปัญหาการไปทำงานต่างถิ่นที่มีผลต่อรูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้สูงวัยกับผู้เยาว์ แต่ระบบการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต สื่อเครือข่ายทางสังคม (social media) โปรแกรมการสนทนาแบบเห็นหน้ากันผ่านทางจอคอมพิวเตอร์ สามารถทำให้คงการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตากันได้ ซึ่งวิธีนี้จะช่วยเป็นภูมิคุ้มกันต่อวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยรัฐสนับสนุนบริการการเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แบบไม่เสียค่าใช้จ่ายได้ด้วยระบบอินเทอร์เน็ตตำบล

แนวทางในการสร้างคุณค่าและรักษาอำนาจของผู้สูงอายุ

การส่งเสริมคุณค่าทางสังคมให้ผู้สูงวัยรู้สึกว่าคุณค่าตนเป็นบุคคลสำคัญของครอบครัวและชุมชน แนวทางในการบริหารจัดการสังคมผู้สูงอายุเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จึงควรคำนึงถึงบรรทัดฐานทางสังคม ที่ให้ความสำคัญกับฐานชุมชน (Community based) การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงวัยในชุมชน ควรเน้นการจัดกิจกรรมที่ให้ชุมชนเป็นพระเอก กิจกรรมที่คนในชุมชนเห็นคุณค่าและต้องการ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัย เช่น กิจกรรม “ฟังคนเฒ่า เล่าเรื่องเก่า ฟังคนเยาว์ เล่าเรื่องใหม่” การจัดตั้งสภาคนสูงวัย หรือการจัดพิชิตคล้องขวัญประจำหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้การส่งเสริมคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยการเพิ่มมูลค่าให้แก่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมทั้งที่เป็นนามธรรม (tangible) เช่น การทอผ้า การทำอาหารท้องถิ่น และที่เป็นนามธรรม (intangible) เช่น การเรียกขวัญ การสะเดาะเคราะห์ การช่วยเหลือเกื้อกูล นอกจากจะทำให้ผู้สูงวัยมีความหมายแล้ว ผู้เยาว์ยังได้เรียนรู้ภูมิปัญญาจากผู้สูงวัยด้วย

จากการถอดรหัสภูมิปัญญาการพึ่งพาตนเองของผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ ได้ข้อสรุปว่า สังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มีกฎเกณฑ์และทรัพยากรหรือโครงสร้าง และปฏิบัติการทางสังคมในการดูแลผู้สูงวัย ที่ทำให้ผู้สูงวัยสามารถพึ่งพาตนเองได้อยู่แล้ว แต่ภูมิปัญญาดังกล่าวกำลังตกอยู่ในภาวะแห่ง “ความเสี่ยง” เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางของ ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

เหตุปัจจัยหนึ่งของการลดทอนความสามารถในการพึ่งพาตนเอง คือ การใช้ชุดความรู้ ในการจัดการปัญหาแบบตะวันตก ที่มักจะมีมุมมองแบบลดทอนและแบนราบ มองสถานะผู้สูงวัย เชิงปัจเจกชน และนิยามว่าเป็นปัญหาสังคม ที่ควรป้องกันหรือแก้ไข โดยใช้เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด (economic determinism) การเตรียมพร้อมรับมือเรื่องผู้สูงวัยจึงเป็นการเตรียมตัวเรื่องรายได้ อาชีพ เบี้ยยังชีพ การปรับเพิ่มอายุผู้สูงวัยเป็น 65 ปี

ผลจากการวิจัยนี้ ได้เปิดให้เห็นถึงความหมายเชิงลึก ที่เป็นข้อสมมติเบื้องหลัง ความคิดและการกระทำ เกี่ยวกับภาวะความสูงวัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเชิงซ้อน และเป็นองค์รวม มิได้แยก เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม ฯลฯ ออกจากกัน

คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ โดยรวบยอดว่า การเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยของ กลุ่มชาติพันธุ์นั้น รัฐบาลต้องไม่ดำเนินการในลักษณะ “จัดให้” ประชาชน แต่ต้องเข้าไปช่วยให้ ประชาชน “จัดการ” ตามวิถีประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ เหล่านั้น